

DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2025-3\(113\)-253-260](https://doi.org/10.26642/ema-2025-3(113)-253-260)
УДК 351:349.6

О.М. Наумик, аспірант

Державний університет «Житомирська політехніка»

Трансформація парадигм управління у сфері надрокористування відповідно до євроінтеграційних імперативів

У статті досліджено трансформацію парадигм публічного управління у сфері надрокористування України відповідно до сучасних євроінтеграційних імперативів. Обґрунтовано необхідність переосмислення ролі держави у регулюванні використання мінерально-сировинних ресурсів в умовах зростання їх значення для економічної, ресурсної та національної безпеки. Проаналізовано еволюцію основних моделей публічного управління від класичної бюрократичної парадигми «Old Public Management» через «New Public Management» до концепції «Good Governance», а також сучасних синергетичної, інтегрованої та мережевої моделей. Визначено особливості їх застосування до управління надрокористуванням та встановлено обмеження адміністративно-екстрактивного підходу, орієнтованого переважно на ліцензування, контроль видобутку та фіскальне вилучення ресурсної ренти. Розглянуто теоретичні підходи до пояснення негативних наслідків ресурсної залежності, зокрема концепції «ресурсного прокляття», рентної держави та екстрактивізму. Обґрунтовано, що сучасна система управління надрокористуванням має враховувати не лише економічну ефективність видобутку, а й екологічну відповідальність, соціальні інтереси, прозорість, підзвітність, участь зацікавлених сторін та довгострокові безпекові пріоритети. Встановлено, що європейська модель врядування передбачає перехід до багаторівневої та інтегрованої взаємодії державних органів, бізнесу, територіальних громад і громадянського суспільства. Доведено доцільність формування в Україні інтегрованої публічно-управлінської парадигми надрокористування, яка поєднує принципи «Good Governance», сталого розвитку, мережевої взаємодії та адаптивного управління. Запропонований підхід створює концептуальне підґрунтя для подальшої гармонізації української системи управління надрами з європейськими стандартами та забезпечення збалансованого поєднання економічних, екологічних і безпекових інтересів.

Ключові слова: публічне управління; надрокористування; парадигма управління; євроінтеграція; Good Governance; екстрактивізм; ресурсне прокляття; сталий розвиток; ресурсна безпека; природні ресурси.

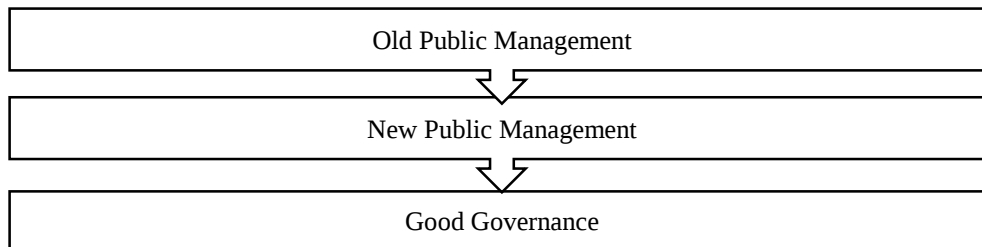
Постановка проблеми. Трансформація підходів до управління надрокористуванням набуває особливої актуальності в умовах європейської інтеграції України, яка передбачає не лише гармонізацію національного законодавства з правом Європейського Союзу, а й переосмислення ролі держави, інституційних і управлінських механізмів у різних суспільно-економічних сферах. Надра в цьому контексті перестають розглядатися виключно як економічний ресурс або джерело фіскальних надходжень і дедалі більше постають як стратегічний актив, пов'язаний із забезпеченням ресурсної безпеки, сталого розвитку та довгострокової конкурентоспроможності країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади трансформації публічного управління досліджували М.Вебер, В.Вільсон, К.Худ, Д.Осборн, Р.Родс, Дж.П'єр і Б.Г. Пітерс. Сучасні підходи до синергетичного, інтегрованого та мережевого врядування розвивали В.Бакуменко, С.Попов, Н.Діденко, Л.Потравка, О.Бойко, О.Бобровська та ін. Проблематику ресурсної залежності, екстрактивізму та якості управління природними ресурсами досліджували Х.Бєблаві, Дж.Лучіані, Р.Ауті, Т.Лінн Карл, М.Росс, П.Кольєр, А.Акоста, Е.Гудайнас та ін. Водночас недостатньо дослідженою залишається трансформація парадигми управління надрокористуванням України відповідно до євроінтеграційних вимог, принципів сталого розвитку, ресурсної безпеки та належного врядування.

Мета статті полягає в обґрунтуванні трансформації парадигми публічного управління надрокористуванням України відповідно до євроінтеграційних вимог.

Виклад основного матеріалу. Європейські інтеграційні імперативи формують нову управлінську логіку, у межах якої сфера надрокористування розглядається як об'єкт багаторівневого публічного управління, який поєднує інструменти державного регулювання, ринкові механізми, участь територіальних громад і відповідальність бізнесу. Такий підхід ґрунтується на принципах сталого розвитку, превентивності, прозорості, субсидіарності та залучення зацікавлених сторін, які закріплені в праві та політиках Європейського Союзу. Особливої ваги ця трансформація набуває у зв'язку зі зростанням значення критично важливих корисних копалин, які в ЄС розглядаються як ключовий чинник енергетичного переходу, розвитку високотехнологічних галузей і стратегічної автономії союзу.

У сучасній теорії публічного управління сформовано декілька базових моделей, що відображають еволюцію уявлень про роль держави, характер управлінських відносин і механізми впливу на суспільні процеси. У науковій літературі традиційно виокремлюють класичну бюрократичну модель, або «Old Public Management», теоретично обґрунтовану у працях М.Вебера [27] та В.Вільсона, теорію «New Public Management», розвиток якої пов'язують насамперед із роботами К.Худа та Д.Осборна [17], концепції політичних мереж, сформовані у дослідженнях Р.Родса [23], управління за результатами, а також модель «Good Governance», що набула поширення у працях зазначених авторів і в документах міжнародних організацій та Європейського Союзу (рис. 1).



Джерело: побудовано автором

Рис. 1. Еволюція парадигм публічного управління

Класична модель публічного управління, сформована в працях М.Вебера [27] та В.Вільсона [28], базується на принципах ієрархії, формалізованих процедур, правової регламентації та чіткого розмежування повноважень. У контексті надкористування ця модель історично реалізувалася у вигляді адміністративно-дозвільної системи, де держава була єдиним суб'єктом прийняття рішень щодо доступу до надр, контролю обсягів видобутку та застосування санкцій. Такий підхід був ефективним з позиції централізованого контролю, однак виявився обмеженим щодо врахування екологічних, соціальних і довгострокових безпекових наслідків використання надр [27].

Неефективність виключно ієрархічної моделі стала підґрунтям для формування у 1980–1990-х рр. концепції «New Public Management», теоретично обґрунтованої у працях К.Худа [17]. Вона передбачала запозичення інструментів приватного сектору, орієнтацію на ефективність, конкуренцію, вимірювані результати та зниження ролі прямого адміністративного втручання. У сфері надкористування це проявилось у впровадженні контрактних механізмів, рентних платежів, концесій, а також у сприйнятті надр як економічного активу. Водночас, як зазначають дослідники Д.Осборн та Т.Габрієль, застосування логіки бізнес-ефективності до сфери управління природними ресурсами призвело до звуження публічного інтересу та ігнорування нерівності доступу, екологічних ризиків та інших наслідків [21].

Критика «New Public Management» з боку науковців і міжнародних організацій зумовила пошук більш комплексної управлінської парадигми, здатної поєднати ефективність із демократичною легітимністю. Такою парадигмою стала концепція «Good Governance», що активно розвивалася наприкінці XX ст. – на початку XXI ст. під впливом діяльності ООН [26], Світового банку [29], МВФ та інституцій Європейського Союзу. У працях Д.Осборна, Т.Габрієля [21], а також у документах ЄС «Good Governance» трактується як рамкова модель, заснована на принципах верховенства права, прозорості, підзвітності, участі стейкхолдерів та багаторівневого управління [15]. Український дослідник Б.Мельниченко зауважує, що ця модель виникла під впливом європейських демократичних традицій і концепцій прав людини та стала ключовою для розуміння сучасних форм управління державою в ЄС і країнах з розвинутою демократією [5].

У контексті надкористування модель «Good Governance» означає перехід від вузькоекстрактивної логіки управління до інтегрованого публічно-управлінського підходу, у межах якого надра розглядаються не лише як джерело доходів, а як стратегічний ресурс сталого розвитку, екологічної та ресурсної безпеки. Європейський підхід передбачає включення надкористування до ширших політик – кліматичної, промислової, енергетичної, регіональної, а також забезпечення участі громад, бізнесу та громадянського суспільства у прийнятті управлінських рішень [15].

Паралельно з «Good Governance» формується синергетична чи інтегрована парадигма публічного управління, яка на думку Н.Діденко, розглядає державну владу як складну динамічну систему, де важлива взаємодія між різними суб'єктами публічної політики, адаптивність і здатність до самоорганізації під впливом змін зовнішнього середовища [3]. Як зазначають В.Бакуменко та С.Попов, сучасна парадигма інноваційного розвитку суспільства інтегрує системний, європеїзаційний, інформаційний, інноваційний, соціальний та синергетичний підходи, що в сукупності формують методологічне підґрунтя реформування публічного управління в умовах глобалізації та європейської інтеграції. У такому підході відбувається

відмова від домінування одного універсального методу управління на користь плюралістичної стратегії, здатної охопити різні виміри суспільного розвитку [1].

Синергетичний вимір публічного управління поглиблюється у працях Л.Потравки, яка підкреслює, що застосування параметрів порядку та асимптотичних моделей еволюції дає змогу істотно знизити складність аналізу управлінських систем і виявити закономірності їх самоорганізації. У цьому контексті структура публічного управління розглядається не як статична ієрархія, а як процес, що здатний до перебудови, інтеграції та адаптації залежно від змін зовнішнього середовища [6]. Для управління надкористуванням це означає можливість переходу від жорстко фіксованих дозвольно-контрольних механізмів до гнучких, адаптивних інструментів стратегічного планування та багаторівневої координації.

Розвиваючи цю логіку, О.Бойко, З.Воронкова та О.Фурсін пов'язують зміну парадигми публічного управління з процесами демократизації, децентралізації та дебіюрократизації, наголошуючи на формуванні поліцентричних і мережевих моделей врядування. На їхню думку, ефективність сучасного публічного адміністрування визначається не стільки жорсткістю регламентів, скільки узгодженістю цілей і засобів їх досягнення, рівнем професійної компетентності управлінських кадрів, своєчасною оцінкою ризиків і використанням інструментів імітаційного моделювання [2]. Такий підхід є особливо релевантним для сфери надкористування, де управлінські рішення мають прийматися в умовах високої екологічної, економічної та соціальної невизначеності.

Ідею інтегрованої парадигми публічного управління розвивають також О.Бобровська та О.Антонова, які трактують її як практично орієнтовану системну модель, що поєднує наукові знання і управлінську практику, формує спільне бачення цілей розвитку та культивує солідарну відповідальність за результати публічної дії. На їхню думку, ефективне управління сталим розвитком потребує синтезу різних теоретичних підходів і відмови від опори на одну домінуючу парадигму, що повністю відповідає логіці європейського врядування.

У цьому ж контексті Л.Приходченко та І.Ткач звертають увагу на постмодерний зсув у державному управлінні, що проявляється у зростанні гнучкості, децентралізації та поширенні мережевих форм координації. Перехід від жорстких вертикальних ієрархій до горизонтальних мереж, побудованих на довірі та партнерстві, суттєво змінює характер прийняття управлінських рішень і підвищує їх адаптивність [7]. Для сфери надкористування це означає залучення громад, бізнесу та експертного середовища до спільного формування політики, зменшення конфліктності та підвищення легітимності управлінських рішень. Проблема складності та суперечливості сучасних управлінських реформ підкреслюють Р.Батталіо, П.Белардінееллі та інші дослідники, які у своїх працях доводять, що публічне управління змушене постійно балансувати між цінностями належного врядування, ефективності та демократичної участі [10]. У сфері надкористування цей баланс набуває особливої ваги, оскільки рішення одночасно впливають на економічний розвиток, екологічну безпеку та соціальну стабільність країн.

Отже, синергетична та інтегрована парадигми публічного управління формують методологічне підґрунтя для переосмислення управління надкористуванням відповідно до євроінтеграційних імперативів. Вони дозволяють розглядати надра не як ізольований об'єкт адміністративного регулювання, а як елемент складної соціально-економічної системи, управління якою потребує поєднання багаторівневого врядування, мережевої взаємодії, адаптивності та стратегічного бачення сталого розвитку.

Варто зауважити, що у сфері природокористування тривалий час домінувала вузькоекстрактивна парадигма, у межах якої надра трактуються насамперед як джерело ренти та фіскальних надходжень. Публічне управління за такого підходу зосереджується на ліцензуванні, контролі обсягів видобутку та вилученні доходів у формі рентних платежів і податків, тоді як екологічні, соціальні та безпекові аспекти мають компенсаторний або другорядний характер. Теоретичні засади цієї парадигми були закладені в концепції рентної держави (*rentier state*), розробленої Х.Бєблаві та Дж.Лучіані [11, 12]. На їхню думку, домінування доходів від природної ренти змінює стимули державної влади, знижуючи потребу в розвитку інститутів підзвітності та суспільної участі. У такій моделі управління надкористуванням перетворюється на інструмент перерозподілу ренти та політичного контролю [11, 12].

Подальший розвиток екстрактивної парадигми пов'язаний із формуванням теорії «ресурсного прокляття» (*resource curse*). Ауті Р. одним із перших обґрунтував тезу про те, що мінеральна та сировинна залежність економіки може стримувати довгостроковий соціально-економічний розвиток, навіть за наявності значних природних ресурсів. У своїй концепції «ресурсного прокляття» він довів, що країни з високою часткою видобувного сектору часто демонструють слабшу диверсифікацію економіки, нижчі темпи індустріального розвитку та підвищену вразливість до зовнішніх цінових шоків [9]. Для публічного управління надкористуванням це означає, що зосередження виключно на максимізації видобутку і рентних доходів формує короткострокову фіскальну вигоду, але водночас обмежує стратегічні можливості розвитку, інновацій та структурної модернізації економіки. Підхід Р.Ауті підтверджує думку про те, що екстрактивна парадигма є економічно обмеженою та нездатною забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Науковці Дж.Сакс і Е.Ворнер надали теорії «ресурсного прокляття» потужне емпіричне підґрунтя, довівши статистично значущий зв'язок між ресурсною орієнтацією економіки та нижчими темпами економічного зростання. У їхніх дослідженнях показано, що країни з високою часткою експорту сировини частіше стикаються з ефектами «голландської хвороби», деформацією структури виробництва, зниженням конкурентоспроможності обробних галузей та нестабільністю макроекономічної динаміки [25]. З позицій публічного управління це означає, що екстрактивна модель надрокористування, зорієнтована на експорт і рентні надходження, створює системні макроекономічні ризики, які не можуть бути нейтралізовані виключно адміністративно-регуляторними інструментами. У контексті євроінтеграційних імперативів ці висновки підсилюють аргумент на користь необхідності стратегічного управління надрами як елементом економічної безпеки та структурної трансформації.

Дослідниця Террі Лінн Карл розширила теорію «ресурсного прокляття», акцентувавши увагу не стільки на макроекономічних, скільки на інституційних і політичних наслідках ресурсної залежності. У її працях доведено, що значні доходи від видобутку природних ресурсів змінюють логіку функціонування держави: бюджетна політика стає залежною від коливань світових ринків, послаблюється податкова взаємодія між державою і суспільством, а політичні інститути дедалі більше орієнтуються на розподіл ренти, а не на підзвітність і стратегічне планування [18]. Для сфери надрокористування це означає формування адміністративно-розпорядчої моделі управління, у якій домінують дозволи, контроль і перерозподіл доходів, тоді як участь громад, прозорість і довгострокові цілі розвитку залишаються другорядними. Підхід вказаної науковиці є ключовим для пояснення того, чому трансформація парадигм управління надрокористуванням має включати не лише економічні, а й глибинні інституційні зміни, притаманні інтегрованій публічно-управлінській моделі, характерній для європейського простору.

Політико-управлінські наслідки екстрактивної парадигми були поглиблено осмислені в працях М.Росса, який зосередив увагу на взаємозв'язку між ресурсною рентою та якістю демократичного врядування. У своїх дослідженнях вчений довів, що значні доходи від видобутку природних ресурсів знижують потребу держави у податковій взаємодії з громадянами, що своєю чергою послаблює механізми демократичної підзвітності, участі та контролю. Ресурсна рента дозволяє урядам фінансувати державні витрати без формування «податкового контракту» із суспільством, унаслідок чого інститути представництва і громадського нагляду втрачають свою функціональну вагу [24]. Для сфери публічного управління надрокористуванням це означає, що екстрактивна парадигма схильна відтворювати вертикально-ієрархічні, закриті та адміністративно-контрольні моделі управління, які суперечать принципам прозорості, участі та підзвітності, закладеним у європейській концепції «Good Governance».

Дослідники П.Колльєр і А.Хоффлер розширили аналіз екстрактивної парадигми, зосередившись на її безпековому та конфліктному вимірах. У їхніх працях показано, що ресурсна рента істотно підвищує ризики політичної нестабільності, громадянських конфліктів і насильства, особливо в державах зі слабкими інститутами публічного управління. Видобувні ресурси стають об'єктом боротьби між політичними елітами, регіональними акторами та збройними угрупованнями, а механізми публічної політики дедалі більше орієнтуються не на розвиток і суспільний добробут, а на контроль над джерелами ренти [13]. У контексті надрокористування це означає, що екстрактивна парадигма створює додаткові безпекові виклики, які не можуть бути нейтралізовані лише правовими або адміністративними інструментами, а потребують комплексного публічно-управлінського підходу, інтегрованого з політикою безпеки та регіонального розвитку.

У працях Е.Гудінаса, А.Акоста екстрактивізм розглядається не просто як економічна стратегія, а як цілісна модель розвитку, що глибоко вбудовується в інститути публічного управління. Автори наголошують, що навіть за умов формального врахування екологічних стандартів і соціальних компенсацій екстрактивна логіка відтворює асиметрію влади, маргіналізацію місцевих громад і довгострокові соціально-екологічні втрати. Держава в такій моделі є гарантом доступу до ресурсів і стабільності видобутку, тоді як питання міжпоколінної справедливості, екосистемної стійкості та альтернативних шляхів розвитку залишаються периферійними [16, 8]. Запропонований авторами підхід є особливо важливим, оскільки він дозволяє обґрунтувати тезу про те, що трансформація управління надрокористуванням має передбачати не косметичні корекції екстрактивної парадигми, а глибоку зміну інституційної логіки публічного управління відповідно до європейських принципів сталого розвитку, участі та багаторівневого врядування.

У сучасних умовах екстрактивна парадигма управління надрокористуванням зазнає суттєвої трансформації під впливом глобальних інституційних змін, посилення вимог до прозорості та зростання ролі наднаціональних регуляторних вимог. Дослідники політики природних ресурсів наголошують, що класична логіка «доступ – видобуток – рента», притаманна екстрактивній моделі, більше не відповідає складності сучасних викликів, пов'язаних із корупційними ризиками, суспільною легітимністю, екологічними обмеженнями та геополітичною конкуренцією за ресурси. Саме в цьому контексті міжнародні ініціативи, такі як Ініціатива прозорості видобувних галузей (EITI) [14], «Хартія природних ресурсів – принципи ефективного управління природними ресурсами» [19] та керівні принципи ОЕСР [20]

щодо належної перевірки відповідальних ланцюгів постачання мінералів, розглядаються не лише як технічні стандарти, а як інструменти поступового перегляду управлінської парадигми. Як підкреслюють П.Кольєр і А.Хоффлер, впровадження механізмів прозорості та розкриття інформації про доходи від видобутку змінює стимули держави, посилюючи підзвітність і зменшуючи простір для рентно-орієнтованого управління [13].

У працях представників інституційної економіки та публічного управління Р.Ауті, Т.Л. Карл [18], Дж.Сакса, А.Ворнера [25] наголошується, що саме якість інститутів, а не наявність ресурсів як таких, визначає довгострокові результати розвитку. У цьому сенсі сучасні міжнародні імперативи управління надрокористуванням можна інтерпретувати як спробу «інституційного розширення» екстрактивної парадигми. ЕІП та Хартія природних ресурсів акцентують увагу на управлінні доходами, бюджетній прозорості та зв'язку між ресурсною політикою і розвитком, тоді як документи ОЕСР інтегрують у сферу надрокористування підходи до управління ризиками, належної перевірки та відповідальності бізнесу у глобальних ланцюгах постачання [4]. У сукупності ці підходи зрушують фокус публічного управління від контролю за видобутком до управління наслідками, впливами та довгостроковими ефектами використання надр.

Відповідно, трансформація парадигм управління надрокористуванням означає перехід від вузькоекстрактивної та адміністративно-розрахункової логіки, зорієнтованої на ліцензування і фіскальне вилучення ренти, до інтегрованої публічно-управлінської парадигми. У межах цієї парадигми надра розглядаються як стратегічний ресурс держави, елемент національної стійкості, економічної безпеки та технологічної автономії. Такий підхід узгоджується з концепціями «Good Governance», сталого розвитку та ресурсної безпеки, що домінують у європейському політико-управлінському дискурсі. Як зазначають Дж.П'єр і Б.Г. Пітерс, сучасне публічне управління дедалі більше набуває багаторівневого характеру, що є особливо релевантним для сфери надрокористування, де перетинаються інтереси держави, регіонів, бізнесу та громадянського суспільства [22]. Саме тому інтегрована публічно-управлінська парадигма створює концептуальне підґрунтя для формування в Україні сучасної моделі управління надрами, сумісної з євроінтеграційними імперативами та здатної забезпечити збалансоване поєднання економічних, екологічних і безпекових пріоритетів.

Таким чином, еволюція моделей публічного управління від «Old Public Management» через «New Public Management» до «Good Governance» безпосередньо відображає трансформацію парадигм управління надрокористуванням. Євроінтеграційні імперативи зумовлюють відхід від адміністративно-екстрактивного та суто економічного підходів і формування інтегрованої публічно-управлінської парадигми, у якій управління надрами ґрунтується на балансі економічної доцільності, екологічної відповідальності, безпекових інтересів і демократичної участі. Саме в цій площині постає потреба теоретичного переосмислення надрокористування як об'єкта публічного управління відповідно до стандартів ЄС (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація ключових парадигм (підходів) управління надрокористуванням

Парадигма / підхід	Автор(и)	Суть парадигми
1	2	3
Класична бюрократична модель «Old Public Management»	М.Вебер, В.Вільсон	Держава є єдиним суб'єктом управління надрами, визначаючи умови користування, обсяги видобутку та санкції за порушення, тоді як участь інших суб'єктів – бізнесу, територіальних громад і громадянського суспільства є мінімальною або відсутньою
«New Public Management»	К.Худ; Д.Осборн	Держава є не носієм публічного інтересу, а регулятором і контрактним партнером, що делегує функції видобутку та управління приватним суб'єктам, оцінюючи ефективність надрокористування через фінансові показники, обсяги інвестицій та рівень рентних надходжень
Концепція рентної держави	Х.Бєблєві, Дж.Лучіані	Держава отримує основну частину доходів не від оподаткування економічної діяльності громадян і бізнесу, а від експлуатації природних ресурсів, що знижує стимули до розвитку інклюзивних інститутів, відкритості прийняття рішень та залучення суспільства до процесів публічного управління
Теорія «ресурсного прокляття»	Р.Ауті	Ресурсна залежність стримує диверсифікацію та довгостроковий розвиток, за умови домінування видобувних галузей формується модель, вразлива до коливань світових цін на сировину, що обмежує можливості інноваційного розвитку, зайнятості та підвищення доданої вартості всередині країни

1	2	3
Екстрактивізм як модель розвитку	Е.Гудасінс, А.Акоста	Полягає в тому, що рішення щодо використання надр ухвалюються переважно на центральному або корпоративному рівні, тоді як місцеві громади зазнають екологічних ризиків, деградації територій і соціальних дисбалансів без реального впливу на процеси публічної політики
Макроекономічний ресурсний детермінізм	Дж.Сакс, А.Ворнер	Зауважує, що ресурсна орієнтація пов'язана з нижчими темпами економічного зростання та негативними структурними наслідками різкого зростання доходів від експорту природних ресурсів (нафти, газу, корисних копалин) для національної економіки
Інституційна версія ресурсного прокляття	Т.Л. Карл	Акцентує, що домінування ресурсної ренти у доходах держави деформує бюджетну та політичну логіку публічних фінансів, зменшуючи залежність влади від податкових надходжень і, відповідно, послаблюючи механізми демократичної підзвітності, громадського контролю та участі суспільства у формуванні й реалізації державної політики
Ресурси і демократія	М.Росс	Вказує на переважання рентних доходів у структурі державних фінансів знижує потребу публічної влади в оподаткуванні економічної діяльності громадян і бізнесу, що послаблює формування «податкового контракту» між державою та суспільством і, як наслідок, зменшує інтенсивність демократичного контролю та участі громадян у публічному управлінні
«Good Governance»	Д.Осборн; документи ЄС, ООН, Світового банку	Означає прозорі процедури надання прав користування надрами, відкритість інформації про доходи та екологічні наслідки видобутку, участь територіальних громад і громадянського суспільства у прийнятті рішень, а також ефективні механізми правового контролю і захисту публічного інтересу
Синергетична парадигма	В.Бакуменко, С.Попов; Л.Потравка	Передбачає трактування публічної влади не як статичної ієрархії, а як відкритої динамічної системи, здатної реагувати на зовнішні та внутрішні збурення, перебудовувати внутрішні зв'язки й формувати нові управлінські конфігурації в процесі взаємодії різних суб'єктів публічної політики
Інтегрована системна парадигма	О.Бобровська, О.Антонова	Передбачає поєднання теоретичних знань і управлінських інструментів із практикою діяльності органів публічної влади, узгодження рішень між різними рівнями управління та розподіл відповідальності за результати публічної політики між державою, місцевим самоврядуванням, бізнесом і громадянським суспільством
Мережева та поліцентрична модель	Р.Родс; Л.Приходченко, І.Ткач	Передбачає зміну логіки публічного управління від одностороннього адміністративного впливу до багаторівневої координації, заснованої на співпраці, довірі та спільному виробленні управлінських рішень між органами влади, бізнесом і громадянським суспільством

Джерело: систематизовано автором

Висновок. У результаті проведеного теоретико-методологічного аналізу встановлено, що еволюція парадигм публічного управління від класичної бюрократичної моделі «Old Public Management» через «New Public Management» до концепції «Good Governance» відображає глибинну трансформацію уявлень про роль держави, механізми регулювання та характер взаємодії між публічною владою, бізнесом і суспільством. У сфері надкористування ця еволюція проявляється у поступовому відході від жорстко централізованої, адміністративно-дозвільної та екстрактивно орієнтованої моделі управління до більш комплексного бачення надр як об'єкта публічної політики, пов'язаного з економічним розвитком, екологічною відповідальністю, безпековими викликами та соціальною стабільністю.

Обґрунтовано, що модель «New Public Management», попри її економічну ефективність і впровадження ринкових механізмів, виявила концептуальні обмеження у сфері управління надрокористуванням, оскільки зважувала публічний інтерес до критеріїв економічної доцільності та фінансової результативності. Аргументовано, що недостатня результативність у сфері публічного управління моделі «New Public Management» зумовила необхідність переходу до парадигми «Good Governance», у межах якої управління надрами розглядається як багаторівневий процес, заснований на принципах верховенства права, прозорості, підзвітності, участі зацікавлених сторін і міжсекторальної координації. Саме ця модель найбільш повно відповідає євроінтеграційним імперативам, закріпленим у політиках та праві Європейського Союзу, особливо в умовах зростання ролі критично важливих корисних копалин для енергетичного переходу та стратегічної автономії.

Доведено, що подальший розвиток концепції «Good Governance» у сучасній теорії публічного управління відбувається шляхом її доповнення синергетичними, мережевими та інтегрованими підходами, які акцентують увагу на адаптивності управлінських систем, самоорганізації, горизонтальній взаємодії та поєднанні різних рівнів врядування. Для сфери надрокористування це означає формування інтегрованої публічно-управлінської парадигми, у межах якої надра розглядаються не як ізольований об'єкт регулювання, а як елемент складної соціально-економічної системи. Такий підхід створює теоретичне підґрунтя для подальшого обґрунтування трансформації публічного управління у сфері надрокористування в Україні відповідно до євроінтеграційних стандартів, цілей сталого розвитку та вимог ресурсної безпеки.

References:

1. Bakumenko, V.D. and Popov, S.A. (2015), «Paradyhma innovatsiinoho rozvytku suspilstva: suchasni kontseptsii reformuvannya publichnoho upravlinnia», *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, Issue 43, pp. 21–28, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_4
2. Boiko, O.D., Voronkova, Z.P. and Fursin, O.O. (2017), «Kontseptualna paradyhma publichnoho upravlinnia ta administruvannya: teoretyko-metodolohichni zasady», *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, Vol. 70, pp. 151–163, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2017_70_20
3. Didenko, N. (2020), «Vplyv suchasnoi paradyhmy publichnoho upravlinnia na vyroblennia ta pryiniattia upravlinskykh rishen», *Visnyk pisladyplomnoi osvity*, Vol. 13, No. 42, doi: 10.32405/2522-9931-2020-13(42)-139-152.
4. Kerivni pryntsyipy OESR dlia bahatonatsionalnykh pidpriemstv shchodo vidpovidalnoho vedennia biznesu, [Online], available at: <https://me.gov.ua/view/3908cae5-20f6-4dd2-a9e2-2b6c5e2f7ed4>
5. Melnychenko, B. (2021), «Suchasna paradyhma publichnoho upravlinnia: praktychnyi vymir dlia Ukrainy», *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya. Yurydychni nauky, Issue 8, No. 29, pp. 104–109, doi: 10.23939/law2021.29.104.
6. Potravka, L.O. (2015), «Systemna osnova synerhetychnoi paradyhmy yak novoho pidkhodu do problem pidvyshchennia efektyvnosti transformatsii ekonomichnoi systemy Ukrainy», *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Seriya. Ekonomika, aharnyi menedzhment, biznes, Vol. 222, pp. 117–123, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_2015_222_21
7. Prykhodchenko, L.L. and Tkach, I.V. (2018), «Orhanizatsiine zabezpechennia realizatsii pryntsyypiv prozorosti ta vidkrytosti: skladovi efektyvnosti», *Menedzher*, Vol. 3, pp. 45–55, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2018_3_8
8. Acosta, A. (2013), «Extractivism and Neoextractivism», [Online], available at: https://www.tni.org/files/download/beyonddevelopment_extractivism.pdf
9. Auty, R.M. (1993), «Sustaining Development in Mineral Economies», [Online], available at: <https://www.routledge.com/Sustaining-Development-in-Mineral-Economies-The-Resource-Curse-Thesis/Auty/p/book/9780415094825>
10. Battaglio, R., Paul, Jr., Belardinelli, P. et al. (2019), «Behavioral Public Administration ad fontes: A Synthesis of Research on Bounded Rationality, Cognitive Biases, and Nudging in Public Organizations», *Public Administration Review*, Vol. 79 (3), pp 304–320, doi: 10.1111/puar.12994.
11. Beblawi, H., «The Rentier State in the Arab World», [Online], available at: <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2022/02/41857943.pdf>
12. Beblawi, H. and Luciani, G. (ed.) (1987), *The Rentier State*, [Online], available at: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315684864>
13. Collier, P. and Hoeffler, A. (2005), «Resource Rents, Governance, and Conflict», [Online], available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022002705277551>
14. EITI Standard 2023. *The global standard for transparency and accountability in the oil, gas and mining sectors* (2023), [Online], available at: <https://eiti.org/sites/default/files/2023-06/2023%20EITI%20Standard.pdf>
15. European Commission (2001), *European Governance: A White Paper*, Brussels, [Online], available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428>
16. Gudynas, E. (2010), «The New Extractivism of the 21st Century», [Online], available at: <https://postdevelopment.net/wp-content/uploads/2016/10/NewExtractivism10ThesesGudynas10.pdf>
17. Hood, C.A. (1991), «Public Management for All Seasons?», *Public Administration*, Vol. 69 (1), pp. 3–19, [Online], available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9299.1991.tb00779.x>
18. Karl, T.L. (1997), *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*, University of California Press, Berkeley.

19. «Principles for the governance of natural resources» (2014), *Natural Resource Charter*, 2nd ed., New York, [Online], available at: <https://resourcegovernance.org/publications/natural-resource-charter-2nd-ed>
20. *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas* (2016), OECD Publishing, Paris, [Online], available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/04/oecd-due-diligence-guidance-for-responsible-supply-chains-of-minerals-from-conflict-affected-and-high-risk-areas_g1g65996/9789264252479-en.pdf
21. Osborne, D. and Gaebler, T. (1992), *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*, Addison-Wesley, MA, [Online], available at: <https://archive.org/details/reinventinggover00osbo>
22. Pierre, J. and Peters, B.G. (2000), *Governance, Politics and the State*, Macmillan, London, [Online], available at: https://www.academia.edu/83077326/Governance_politics_and_the_state
23. Rhodes, R.A.W. (1997), *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Open University Press, Buckingham, [Online], available at: https://www.researchgate.net/publication/233870082_Understanding_Governance_Policy_Networks_Governance_Reflexivity_and_Accountability
24. Ross, M.L. (2001), *Does Oil Hinder Democracy?*, [Online], available at: <https://charlespowell.eu/wp-content/uploads/2018/10/Does-Oil-Hinder-Democracy-Ross.pdf>
25. Sachs, J.D. and Warner, A.M. (1995), *Natural Resource Abundance and Economic Growth*, [Online], available at: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w5398/w5398.pdf
26. UNDP (1997), *Governance for Sustainable Human Development*, New York, [Online], available at: <https://digitallibrary.un.org/record/3831668>
27. Weber, M. (1978), *Economy and society: an outline of interpretive sociology*, Transl. and ed. by Roth, G. and Wittich, C., University of California Press, Berkeley, Vol. 2, [Online], available at: https://openlibrary.org/books/OL5071877M/Economy_and_society
28. Wilson, W. (1887), «The Study of Administration», *Political Science Quarterly*, Vol. 2 (2), pp. 197–222, [Online], available at: <https://www.jstor.org/stable/2139277>
29. World Bank (1992), *Governance and Development*, Washington, DC, [Online], available at: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/604951468739447676>

Науник Олександр Миколайович – аспірант кафедри права, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0009-0001-5921-4594>.

Наукові інтереси:

- публічне управління надрокористуванням в умовах євроінтеграції;
- європейські стандарти та механізми сталого управління мінерально-сировинними ресурсами.

E-mail: phd281224_nom@student.ztu.edu.ua.

Naumyk O.M.

Transformation of governance paradigms in the field of subsoil use in accordance with European integration imperatives

The article examines the transformation of public administration paradigms in the field of subsoil use in Ukraine in accordance with current European integration imperatives. The necessity of rethinking the role of the state in regulating the use of mineral and raw material resources is substantiated in the context of their growing importance for economic, resource, and national security. The evolution of the main models of public administration from the classical bureaucratic paradigm of «Old Public Management» through «New Public Management» to the concept of «Good Governance», as well as contemporary synergistic, integrated, and network-based models, is analyzed. The specific features of their application to subsoil use governance are identified, and the limitations of the administrative-extractive approach, primarily focused on licensing, production control, and the fiscal extraction of resource rents, are established. Theoretical approaches to explaining the negative consequences of resource dependence are examined, including the concepts of the «resource curse», the rentier state, and extractivism. It is substantiated that a modern system of subsoil use governance should take into account not only the economic efficiency of extraction but also environmental responsibility, social interests, transparency, accountability, stakeholder participation, and long-term security priorities. It is established that the European governance model involves a transition toward multilevel and integrated interaction among public authorities, businesses, territorial communities, and civil society. The expediency of developing an integrated public administration paradigm for subsoil use in Ukraine is substantiated, combining the principles of «Good Governance», sustainable development, network interaction, and adaptive governance. The proposed approach provides a conceptual basis for further harmonization of Ukraine's subsoil governance system with European standards and for ensuring a balanced combination of economic, environmental, and security interests.

Keywords: public administration; subsoil use; governance paradigm; European integration; Good Governance; extractivism; resource curse; sustainable development; resource security; natural resources.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2025.